Milota Zdirad Polák a Obříství

Milota Zdirad Polák. Litografie od Františka Bartoše (1847–1911), vytištěné v roce 1885 v knize Františka Jaroslava Pelikán Sarda. (Literární archiv PNP)

Farář Ziegler vítal a rychle přinesl z druhého pokoje papíry. „Tady to máte," volá si proti Václavovi. „Vznešenost přírozenosti. V zlatopěvích na tvorce. Bude to velká báseň. Ale poslouchejte!" Václav se ani nehnul. Nejprve byl jen zvědav, dychtiv; i zdřímat mamě zdálo, záhy však začal žasnouti. A žasl, žasl a byl pak jako zmámen. Nic takového dosud neslyšel, nečetl. Co byly proti tomu všechny ty básně, které znal. A co jeho! Verše hrnuly se proudem. Neobyčejná řeč, nová slova, z nichž mnoho neznámo, nejasno; žádné však se neotrhalo na plamu, vylité plné silným, novým zvukem.

Alois Jirásek: F. L. Věk. Díl V., 1906

Panství Obříství koupil v roce 1817 František baron Koller (1767–1826), generál rakouské armády, diplomat a sběratel starožitností. Zdejší zámek, bývalou tvrz, přestavěl a rozšířil a převezl sem svou rozsáhlou sbírku antických památek. Dnes je tato sbírka ozdobou Pergamonského muzea v Berlíně.

Generál František baron Koller v uniformě ze svých válek. Olej neznámého umělce. Mladým (1803–1866) v Neapoli na přelomu let 1825 a 1826. (Národní muzeum)

Do Obříství ho následoval jeho pobočník, mladý důstojník Matěj Polák, který zde v letech 1818–1820 působil jako vychovatel Kollerových synů. Matěj Polák (v pozdějších letech si připojoval ke křestnímu jménu vlastenecká jména Milota Zdirad) se narodil 14. února 1788 v Zásmukách u Kouřimi v rodině ševce. Rodiče mu umožnili studium, po němž nastoupil učitelské povolání. Nadaný a ctižádostivý mladík však mířil výš. Za napoleonských válek se přihlásil jako dobrovolník do rakouské armády, bojoval ve dvou bitvách a po necelém roce dosáhl hodnosti důstojníka. Po skončení války roku 1809 byl převelen se svým plukem do východních Čech. Zde se v městečku Dobrušce seznámil se vzdělaným obchodníkem, činorodým vlastencem Františkem Vladislavem Hekem, jehož životní příběh zpracoval Alois Jirásek ve svém románu F. L. Věk. Hek uvedl Poláka do kruhu svých vlasteneckých přátel, z nichž se mladý důstojník nejvíc sblížil s farářem v Dobřanech Josefem Liboslavem Zieglerem.

Polák na zámek v Obříství nad Labem. Litografie od Antonína Mánesa (1784–1843), z roku 1826. (Národní muzeum)

Ziegler svým nadšením a aktivní prací pro vznikající novočeskou literaturu přivedl Poláka k národnímu hnutí a básnické tvorbě, projevující se dosud jen německými verši. Výsledek byl nečekaný a překvapující. V roce 1813 vyšla časopisecky a roku 1819 knižně Polákova rozsáhlá lyrická báseň *Vznešenost přírody*. V šesti zpěvech se zde popisují a oslavují různé podoby přírody, její účelnost a dokonalost. Když básník píše o zemědělské práci a o žních, odráží se v jeho verších krajina kolem Obříství, kde Polák *Vznešenost přírody* dokončoval:

Když daleké po rovině oku dáno líbě plouti,
fichžto meze zlatovrubné nelze ani přehlednouti,
Zmoklasné kolotání tam se v žlutém lpěrku skvěje,
Jak kdy vlny větřík tvoří, nimiž na jezeru chvěje.

Báseň se vyznačuje náročným stylem jak po stránce veršové, tak jazykové, s množstvím nových výrazů a složenin. Česká literatura se tímto monumentálním dílem po prvé přifadila k vyspělé básnické tvorbě ostatních národů. Polákovu báseň přivítalo v Čechách nadšení a uznání, které se však již v další generaci změnilo v kritický odstup.

Na další Polákův život po odchodu z východních Čech roku 1813 měl největší vliv baron Koller, jehož se stal pobočníkem. S ním se dostal dvakrát do Itálie, kde v Neapoli strávil tři roky, účastnil se i vykopávek v Pompejích a nálezy obohatil Kollerovu sbírku. Již na počátku své cesty se Polák rozhodl zpracovat své italské zážitky v cestopisu – od roku 1820 jej pod názvem *Cesta do Itálie* uveřejňoval J. L. Ziegler ve svém časopise Dobroslav.

Cestu do Itálie je nejen prvním novodobým českým cestopisem, který zaujme i současného čtenáře, ale i prvním velkým dílem obrozenské prózy. Autor v něm jako dobrý pozorovatel popisuje italskou krajinu, její obyvatele a jejich život, a nevyhýbá se jako osvícenec ani kritice jevů, které se jeho názorům příčily. Vyniká zde i jako historik, zejména svým zájmem o antické nápisy, i jako básník, vyjadřující verši své vznešení nad divy přírody a umění.

Polákův rukopis básně Pros, vlasť, vaše, která zhlédla a zkoušeno je známé jako přyel. Kde je vlasť... Jiří Kupfr, přeložil i R. Swetsou do Českých básní a básní. (Literární archiv PNP)

Z další Polákovy tvorby (ohlasová poezie, básně milostné, vojenské a pijácké) je dodnes živá báseň *Oklamaný milá'ek*, v níž rozvedl lidovou píseň *Šil jsem proso na sourství*.

Po smrti barona Kollera roku 1826 vyučoval Polák češtinu a literaturu na vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě a v roce 1831 se vrátil na šest let k vojenskému povolání. Svou kariéru zakončil na téže akademii jako profesor válečného dějepisu. V roce 1849 byl jmenován generálmajorem. Zemřel ve Vídeňském Novém Městě 31. března 1856.

I když českou básnickou tvorbu a vlastenecké ideály postupně opustil, jeho dvě hlavní díla mu zajistila trvalé a čestné místo v dějinách české literatury.

PhDr. Eva Ryšavá

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea,
ve spolupráci s Památníkem národního písemnictví a Obecním úřadem v Obříství – prosinec 2010
Typografie, tisk: FAST reklamní studio s. r. o., Praha 10
Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@nm.cz

Milota Zdirad Polák a Obříství (Eva Ryšavá)